

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

IMPROVING THE FOREIGN EDUCATION CONTENT AS A CONDITION OF FORMING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки фахівців у сфері освіти, зокрема, проектуванню змісту формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. У роботі розкривається сутність таких понять, як зміст іншомовної освіти та іншомовна комунікативна компетентність.

Основна увага зосереджується на особливостях модернізації та вдосконаленні сучасного змісту іншомовної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, а саме інтеграції дисциплін. Інтеграція дидактичних, методичних та лінгвістичних дисциплін розглядається як поєднання певного змісту дисциплін різних циклів навчання з цілями формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Такий підхід забезпечує паралельне оволодіння компетентностями з фахових дисциплін, а також мовленнєвих навичок і здатностей одночасно.

Автор бачить потребу в більш інноваційних методах в освіті в рамках компетентнісного підходу на основі багатомовності і детально зупиняється на методиці Д. Марша CLIL (Content and language integrated learning – предметно-мовне інтегроване навчання) – дидактичній методиці, що дає змогу сформувати лінгвістичну й комунікативну компетентність нерідною мовою в тому ж освітньому контексті, де відбувається формування загальнопрофесійних компетентностей і здатностей. Таким чином, використання методики передбачає вивчення дисциплін циклу фахової підготовки іноземною мовою, що надає змогу майбутньому фахівцю думати й розвиватися у процесі спілкування взагалі.

Висвітлюється такий напрям удосконалення змісту іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи, як диференціація та індивідуалізація змісту, що передбачає розмежування змістового наповнення професійної підготовки вчителів іноземної мови та учителів початкової школи, удосконаленні робочих навчальних програм із метою відмови від надмірної «лінгвістизації» змісту профільних дисциплін, засвоєння та формування практично орієнтованих компетентностей.

Ключові слова: зміст іншомовної освіти, комунікативна компетентність, організа-

ційно-методична умова, майбутні вчителі початкової школи.

The article deals with one of the important problems of training specialists in the field of education; in particular, improving the content of forming future primary school teachers' foreign language communicative competence. The paper reveals the essence of such concepts as foreign language education content and foreign language communication competence.

The main focus is on the features of modernization and improving the modern content of future primary education professionals' foreign language training, namely the integration of disciplines. Integration of didactic, methodical and linguistic courses is considered as a combination of a certain content of disciplines of different educational cycles with the purpose of forming foreign language communicative competence of intending primary school teachers. This approach assures the parallel acquisition of competencies in professional courses as well as foreign language speaking skills and abilities at the same time.

The author sees the need for more innovative methods in education within the competence approach based on multilingualism and dwells in detail on the methodology of D. Marsh CLIL (Content and language integrated learning) – the didactic method, which allows to form linguistic and communicative competence to non-native language in the same educational context as generating professional competences and abilities. Thus, the use of the methodology involves the study of courses of the professional training cycle in a foreign language, which enables the future specialist to think and develop in the process of communication in general.

Such direction of improving the content of future primary school teachers' foreign language training as differentiation and individualization of content is highlighted, which provides for the separation of professional training content of foreign language teachers and primary school teachers, improvement of educational programs and the formation of practically oriented intending teachers' competencies.

Key words: foreign language education content, communicative competence, organizational and methodical condition, intending primary school teachers.

УДК 378.011.3-051:373.3

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-10>

Пінчук І.О.,

канд. пед. наук, докторант
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Процес підготовки майбутніх фахівців початкової школи нині вимагає особливої уваги в рамках реформування української освіти, зокрема підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в Новій українській школі. Оскільки новий державний стандарт початкової загальної освіти передбачає інтегрування курсів у процесі навчання молодших школярів, бачимо потребу формування

іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів із метою підготовки їх до інтегрування й цієї дисципліни з іншими предметами початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів вивчало багато вітчизняних та зарубіжних учених. Процес формування професійної компетентності

вчителя іноземної мови досліджувався в роботах Е. Азімова, О. Бігич, Н. Гез, С. Ніколаєвої, О. Солововой, Н. Харитоновой, А. Щукіна та ін. Л. Максименко досліджувала проблему навчання професійно спрямованого англомовного діалогу майбутніх менеджерів невиробничої сфери. О. Тарнопольский разом із П. Кожушко розробив методику навчання англійської мови для ділового спілкування. О. Бігич, Л. Бондар, М. Волошинова, Л. Максименко, О. Огуй, Я. Окопна, І. Сімкова вивчали проблему теорії і практики формування іншомовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні у студентів нелінгвістичних спеціальностей. О. Котенко детально зупинялася на вивченні іншомовного складника професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проаналізувавши велику кількість наукових робіт, ми дійшли висновку, що проблема оновлення й модернізації змісту іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи залишається актуальною в контексті сучасного реформування.

Мета статті – визначити особливості змісту іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи та запропонувати шляхи його удосконалення та модернізації.

Виклад основного матеріалу. Зміст іншомовної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є компонентом складної системи змістового відображення його професійної освіти, що інтегрує в собі систему педагогічних та іншомовних знань, умінь і навичок, набуття досвіду педагогічної та пошукової діяльності в педагогічній сфері, а також формування ціннісних основ педагогічної праці. У процесі формуванні змісту іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи першочерговим завданням є наукове обґрунтування необхідного й достатнього мінімуму теоретичних знань і практичних умінь та відпрацювання єдиної позиції педагогів-дослідників, теоретиків і практиків, педагогічної громадськості з питання виділення елементів змісту.

О. А. Дубасенюк виокремлює загальні особливості сучасних тенденцій розвитку системи вищої освіти в контексті світових та євроінтеграційних процесів: спеціалізація, спрямована на формування навичок самостійного пошуку перспективних напрямів методології досліджень і відповідних розробок; конструювання базового змісту освіти, що є обов'язковим для всіх і відповідає вимогам сучасної цивілізації; перебудова освітнього процесу спрямована на те, щоб засвоєння знань мало творчий характер і заклало б базу для науководослідної й конструкторсько-проектної діяльності; посилення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу шляхом розвитку варіативних освітніх програм, орієнтованих на різні категорії

студентів; активний пошук нових технологій, орієнтованих не тільки на інтелект особистості, а й на емоційну та підсвідому сферу особистості [2].

Поліпшення результатів освіти та підготовки висококваліфікованих фахівців шляхом інвестування в компетентнісний підхід загалом і розвиток їхньої іншомовної комунікативної компетентності зокрема є передумовою для досягнення мети Європейської Комісії (ЄС) сприяти зростанню та створенню робочих місць, працевлаштуванню та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці. Це може відбутися лише за умови забезпечення відповідного освітнього середовища для задоволення потреб швидко мінливого і дедалі більш багатомовного суспільства. Щоб досягти таких результатів, ми не маємо залежати від традиційних одномовних навчальних програм. Є очевидна потреба в більш інноваційних методах в освіті в рамках компетентнісного підходу на основі багатомовності. «CLIL (Content and language integrated learning – предметно-мовне інтегроване навчання) – дидактична методика, що дає змогу сформувати лінгвістичну й комунікативну компетентність нерідною мовою в тому ж освітньому контексті, де відбувається формування загальнопрофесійних компетентностей і здатностей. Таким чином, використання методики передбачає вивчення дисциплін циклу фахової підготовки іноземною мовою. Автор методики Д. Марш зазначає: «Методика існує для використання мов для навчання загалом. Йдеться про забезпечення «насаги (голоду) вчитися» у студента, що надає змогу майбутньому фахівцю думати й розвиватися у процесі спілкування взагалі» [11, с. 109].

Європейська рамка для освіти вчителів CLIL має на меті забезпечити набір принципів та ідей щодо розробки навчальних програм професійного розвитку CLIL. Крім того, Рамка є інструментом для рефлексії, пропонується як концептуальна модель, а не як обов'язковий шаблон.

Рамка є результатом розробки проекту навчальної програми CLIL (CLIL-CD), що фінансується програмою розширення прав та можливостей мови Європейського центру сучасних мов. У рамках зазначеної програми освіта майбутніх учителів у різних країнах Європи, різниться залежно від організації, змісту, інтенсивності та вибору мов, але все ж освіта зосереджується на формуванні універсальних компетентностей педагогів на макрорівні. Це було визначено шляхом перевірки навчання вчителів та освітні потреби в контексті CLIL та через загальноєвропейський процес консультування [5].

За результатами аналізу сучасних державних документів вищої освіти України та вищезгаданої програми, можемо зазначити, що вони мають багато спільного. У літературі з розробки навчальних програм зауважується, що є кілька функцій

програми, що також актуальні для українських ЗВО:

– *освітня програма* визначає навчальний план та зміст професійної підготовки, яку очікують здобути студенти протягом визначеного періоду час. Зміст професійної підготовки узгоджується й уточнюється щорічно, тобто будується відповідно до різних параметрів залежно від бажаних результатів навчання та наявних компетентностей на кінець навчання; навчальний план слугує засобом регулювання, стандартизації та порівняння викладання та навчання на всіх рівнях;

– на основі освітньої програми створюється навчальний план, що розглядається та затверджується вченою радою ЗВО та в якому за освітніми компонентами визначаються компетентності майбутнього фахівця як *джерело інновацій*. Тому, на нашу думку, є потреба постійно оновлювати зміст фахової підготовки та дисципліни, що забезпечать їх формування відповідно до результатів модернізації та реформування. Новий навчальний план містить осучаснені цілі навчання, зміст та методичні вказівки; він слугує *інструментом для планування та проведення послідовного узгодженого освітнього процесу*. Детальний навчальний план допомагає викладачам планувати, готувати та проводити послідовно узгоджений освітній процес. Обґрунтований освітній навчальний план є основоположним документом для побудови модулів та проектування дисциплін;

– зміст кожної дисципліни відображається в навчальній програмі, що використовується як інструмент для *оцінки процесів викладання та навчання*. Навчальні програми, як правило, видаються міністерством освіти або органами вищої освіти. Навчальні програми також служать орієнтиром для оцінювання студентів оволодіння компетентностями та викладачеві з метою вдосконалення власної освітньої діяльності, а також студентам та батькам оцінити прогрес майбутніх учителів та орієнтувати їх у плануванні вдосконалення процесу вивчення дисципліни.

Крім того, розроблення навчальної програми є засобом для побудови високоякісних засобів навчання, зокрема укладання навчально-методичного комплексу дисципліни «Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи».

Дисципліна має як комунікативно-орієнтований, так і професійно спрямований характер. Тому основною метою її вивчення майбутніми вчителями початкової школи є формування і розвиток професійно спрямованої іншомовної комунікативної компетентності. Успіх комунікації, передусім, залежить від обраних форм і стилів спілкування, тому формування іншомовної комунікативної компетентності має спрямовуватися на оволодіння такими аспектами взаємодії: комунікатив-

ними жанрами, що є професійно визначальними для конкретної спеціальності; уміннями використовувати терміни в діловому контексті; мовними формулами етикету в межах ділових контактів; основами риторичних знань й умінь; правилами врахування екстралінгвістичних чинників, що слугують важливим параметром оцінки комунікативної ситуації та планування комунікативних дій; до них належать, передусім, обставини спілкування та особистісні якості фахівця; закономірностями визначення статусно-рольових характеристик партнера (психологічна компетентність) [7].

На основі вимог до рівня опанування майбутніми фахівцями професійно орієнтованою іншомовною комунікативною компетентністю перед викладачами педагогічних ЗВО стоїть завдання результативного використання сучасних дидактичних методів, зокрема різних технологій інтегрованого навчання. Адже лише комплексний підхід до вивчення академічних предметів є ефективним для майбутнього високопрофесійного спеціаліста.

Так, на думку проф. Тарнопольського, навчання іноземної мови «через зміст спеціальних дисциплін (*content based second language instruction*), змістовномовна інтеграція у навчанні (*CLIL – Content and Language Integrated Learning*) та іншомовне занурення (*immersion*) є провідними і найефективнішими напрямками оптимізації та інтенсифікації оволодіння студентами іноземною мовою для професійних цілей» [8].

Інтеграцію дидактичних, методичних та лінгвістичних дисциплін розуміємо як поєднання певного змісту дисциплін різних циклів навчання з цілями формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Такий підхід забезпечує паралельне оволодіння компетентностями з фахових дисципліни, а також мовленнєвих навичок і здатностей одночасно. Мета викладача – моделювання фахової діяльності з використанням не рідної, а іноземної мови. Тому мозкові штурми, дискусії з професійних питань, презентації та проекти за фахом, обговорення кейсів англійською мовою є основними видами освітньої діяльності. За Д. Койл, змістовномовна інтеграція у навчанні – це будь-яке навчання іноземної мови, де засобом викладання та засвоєння студентами позамовного змісту є іноземна мова [10]. Описані вище методи об'єднуються поняттям інтегрованого навчання на підставі інтеграції мови і змісту.

Специфічним типом інтегрованого є навчання іноземної мови через занурення. Практика набула поширення після успіху у 60–70 роках ХХ ст. «канадського занурення» та стала провідною в багатьох розвинених країнах [11]. Будь-яка програма навчання іноземної мови через занурення базується на викладанні дисциплін не рідною, а іноземною мовою. Зауважимо, що навчання

мови через зміст в основному проводиться на заняттях з іноземної мови, а метод іншомовного занурення має місце у процесі викладання фахової дисципліни іноземною мовою та потребує ґрунтовних знань аудиторії.

Детальне вивчення нових підходів до вивчення іноземної мови дало змогу О.Б. Тарнопольському окреслити їх переваги. По-перше, в процесі інтегрованого навчання увага і студентів, і викладачів розподілена між змістом фахової дисципліни та мовою з певним пріоритетом змісту. Тому навички та вміння спілкування іноземною мовою формуються та розвиваються мимовільно, як продукт екстралінгвістичної діяльності. Відповідно, процес оволодіння іншомовною мовною комунікацією стає ефективнішим. По-друге, в інтегрованому навчанні неможливо розділити навчання мови і майбутньої спеціальності. При цьому іноземна мова стає майже фаховою дисципліною [8].

Використання традиційних методів професійно орієнтованого навчання іноземної мови концентрує увагу на мові, де зміст спеціальності є лише навчальним фоном. Навчання ж через зміст рівномірно розподіляє фокус між змістом та особливостями фахового мовлення, при цьому предметний зміст визначає добір лінгвістичного матеріалу [3].

Підтримуючи думку української дослідниці О. Котенко [4], іншим напрямом удосконалення змісту іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи вважаємо диференціацію та індивідуалізацію змісту, що передбачає розмежування змістового наповнення професійної підготовки вчителів іноземної мови та вчителів початкової школи, удосконалення робочих навчальних програм із метою відмови від надмірної «лінгвістизації» змісту профільних дисциплін, засвоєння та формування практично орієнтованих компетентностей.

Частина дисциплін сучасних навчальних планів підготовки вчителів початкової школи є «спадком» від програм підготовки вчителів іноземних мов (наприклад, «Теоретичні основи іноземної мови») та забирає в студентів дорожчий час, тоді як доречніше було замінити надану кількість кредитів на ті дисципліни, що реально сприятимуть ефективності оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю, наприклад «Практична грамати́ка» або «Практична фонетика» [4].

Отже, практично значущими є модернізація й удосконалення змісту теоретичних дисциплін іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи з урахуванням того, що іншомовна компетентність – це складник професійної компетентності майбутнього вчителя молодших класів. Тому наповнювати зміст дисциплін іншомовної підготовки варто тією тематикою, яка важлива для професійного застосування іноземної мови. Окрім того, варто обирати таке тематичне наповнення,

що буде доповнювати й уточнювати зміст інших дисциплін, що вивчаються того ж семестру.

Висновки. Отже, проаналізувавши документацію українських ЗВО, бачимо потребу в модернізації та удосконаленні сучасного змісту іншомовної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти. Інтеграція дидактичних, методичних та лінгвістичних дисциплін надасть змогу поєднати певний зміст дисциплін різних циклів навчання з цілями формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, що забезпечить паралельне оволодіння компетентностями з фахових дисциплін, а також мовленнєвих навичок і здатностей одночасно. Іншим напрямом удосконалення змісту іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи вважаємо диференціацію та індивідуалізацію змісту, що передбачає розмежування змістового наповнення професійної підготовки вчителів іноземної мови та вчителів початкової школи, удосконалення робочих навчальних програм із метою відмови від надмірної «лінгвістизації» змісту профільних дисциплін, засвоєння та формування практично орієнтованих компетентностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва, 2009. 448 с.
2. Дубасенюк О.А. Развитие вишщої освіти: тенденції та перспективи. *Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура* : матеріали Всеукр. конф. Київ : ІОД НАПН України. 2011. С. 135–142.
3. Дудар О.В. Інтегроване навчання іноземній мові у немовних вищих навчальних закладах. *Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 травня 2016 р., ТНЕУ / за заг. ред. Н.С. Лисої. Тернопіль : Астон, 2016. 145 с.
4. Котенко О.В. Іншомовна методична культура майбутнього вчителя початкової школи як базовий конструкт його професійного становлення. *Педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Україна, 20 липня 2013 р. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології». 2013. С. 52–55.
5. Луців Р.С. Desinging a CLIL professional development curricula. *Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 травня 2016 р., ТНЕУ / за заг. ред. Н.С. Лисої. Тернопіль : Астон, 2016. С. 161–163.
6. Матяш О.І. Сучасні тенденції вдосконалення змісту методичної підготовки майбутніх учителів математики до навчання учнів геометрії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія, випуск 43.* 2015. С. 257–260.

7. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 1. С. 11–17.

8. Тарнопольський О.Б. Навчання через зміст, змістомовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. *Іноземні мови : науково-методичний журнал*. 2011. № 3. С. 23–27.

9. Теорія і практика формування іншомовної професійно орієнтованої компетентності в гово-

рінні у студентів нелінгвістичних спеціальностей : колективна монографія / О.Б. Бігич та ін.; за заг. та наук. ред. О.Б. Бігич. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. 383 с.

10. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL : Content and Language Integrated Learning. GD : Cambridge University Press, 2010. 173 p.

11. Marsh D., Marsland B., Stenberg K. Integrating Competencies for Working Life-Unicom. Jyvaskyla, University of Jyvaskyla. Helsinki, 2001. 158 p.